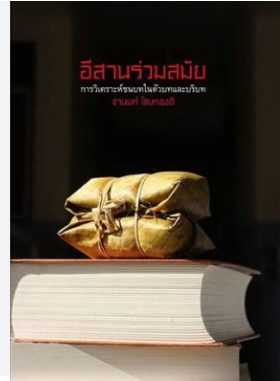

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ชื่อหนังสือ	อีสานร่วมสมัยการวิเคราะห์ชนบท ในตัวบทและบริบท
ผู้แต่ง	ชานนท์ ไชยทองดี
ปีที่พิมพ์	2558
จัดพิมพ์โดย	ศรีปัญญา
จำนวนหน้า	168 หน้า

อีสานร่วมสมัย: การวิเคราะห์ชนบทในตัวบทและบริบท A contemporary Isan: an analysis of countryside in text and context

สำราญ ชูระตา¹ / Samran Dhurata¹

¹Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences
Buriram Rajabhat University
Buri Ram 31000, Thailand

Email: samranc57@hotmail.com

บทนำ

หนังสือเล่มนี้ ชานนท์ ไชยทองดี รวบรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับอีสาน ซึ่งได้ค้นคว้า และเผยแพร่โดยการนำเสนอในการประชุมวิชาการ และตีพิมพ์ในวารสารตั้งแต่ พ.ศ. 2555 – 2557 โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนหลัก และ 9 ประเด็นย่อย ดังนี้

ส่วนที่ 1 อีสานในเพลง ประกอบด้วยบทย่อย 3 บท คือ บทที่ 1 ภาพตัวแทนกับการสร้างอัตลักษณ์ศรีสะเกษในเพลงลูกทุ่งไทยอีสานบทที่ 2 ผู้หญิงในเพลงเท่ใหญ่เท่ยาว

และบทที่ 3 เถียงนาน้อยคอยรัก : เถียงนาในเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน

ส่วนที่ 2 อีสานในเรื่องสั้นนวนิยาย และภาพยนตร์ประกอบด้วยบทย่อย 3 บท เรียงลำดับบทต่อจากส่วนที่ 1 คือบทที่ 4 ท้องถิ่นในการเมือง : ว่าด้วยการเมืองเรื่อง เซอร์เรียล และบทที่ 5 ความเป็นอีสานในนวนิยายสายรุ่งกลางซากผุอร่อน และบทที่ 6 ภาพยนตร์ฟ้าต่ำแผ่นดินสูง : นัยว่าด้วยอคติ ความขัดแย้ง และความรุนแรง

ส่วนที่ 3 อีสานในคติชน เรียงลำดับบทต่อจากส่วนที่ 2 ประกอบด้วย บทที่ 7 หนองหาร : ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับวัฒนธรรมบทที่ 8 ความหลากหลายทาง ด้านวัฒนธรรมของชาวชุมชนบ้านน้ำพุ ตำบลบ้านแป้น อำเภอนาแก จังหวัดสกลนคร และบทที่ 9 อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และคำบอกเล่าของชาวชุมชน บ้านหนองหอย ตำบล เชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร

การนำเสนอความเป็นอีสาน ผ่านเนื้อหาทั้ง 9 บทความของชานนท์ ไชยทองดี ใช้วิธีวิทยาในการศึกษาที่หลากหลาย และมีการบูรณาการศาสตร์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยใช้กรอบแนวคิดสำคัญ คือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยนิยามการสร้าง หรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ไว้ 2 วิธี คือ 1. การนิยามอัตลักษณ์ทางบวก เป็นการนิยาม หรือให้ความหมายอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และสังคมวัฒนธรรมของตนเอง โดยตนเอง หรือกลุ่มบุคคลในสังคมเดียวกันและ 2. การนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ เป็นการนิยาม หรือสร้างอัตลักษณ์โดยบุคคล และกลุ่มบุคคลจากภายนอกชุมชน ทั้งที่เป็นศัตรูและพันธมิตร โดยส่วนใหญ่ อัตลักษณ์ที่ได้มักเป็นไปในทางลบ

จากการนิยามทั้ง 2 วิธีดังกล่าว ทำให้อัตลักษณ์ที่ได้จากการนิยามมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยจะนำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 อีสานในเพลง

ส่วนที่ 1 อีสานในเพลง เนื้อหาประกอบด้วยบทย่อย 3 บท คือ บทที่ 1 ภาพตัวแทนกับการสร้างอัตลักษณ์ศรีสะเกษในเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน บทที่ 2 ผู้หญิงในเพลงเท่ใหญ่เท่ยาว และบทที่ 3 เถียงนาน้อยคอยรัก : เถียงนาในเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

1. ภาพตัวแทนกับการสร้างอัตลักษณ์ศรีสะเกษในเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน

ศรีสะเกษ เป็นจังหวัดหนึ่งของอีสานใต้ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน วัฒนธรรม ประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์มีความหลากหลาย ภาษาที่ใช้สื่อสารกันประกอบด้วย ภาษาลาว ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาเยอ ในบางพื้นที่

อัตลักษณ์ความเป็นชาวศรีสะเกษ ได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของเพลงลูกทุ่ง จำนวนหนึ่ง เพื่อให้เป็นภาพตัวแทน ผ่านบทเพลงที่ใช้สำเนียงภาษาที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยชาวนนท์ ยกตัวอย่างเพลง “หนุ่มศรีสะเกษ” ขับร้องโดย ลูกแพร อุไรพร ประพันธ์โดย เฉลิมพล มาลาคำ

“หนุ่มศรีสะเกษ ภาษาเว่กววน ๆ ฟังแล้วบ่ม่วน คำเว่วกิน ๆ ไป ๆ
โต ๆ เฮาๆ สำเนียงบ่หวานบาดใจ คงบ่มีไผ่ อยากรได้เฮาไปเฮ็ดแนว
ตาย ๆ กูตาย เป็นตาวายากายแท้ ๆ สาว ๆ บ่แล จักสิเฮ็ดจั่งใดกะเว่วตรง ๆ
เสียงดังโป้ง ๆ แต่ว่าตัวคนบ่เป็น..ลึกแต่ล้อเล่นเสียเส้น น้ำตาไหลยาว”

(Chaithongdi, 2015: 23)

บทเพลงดังกล่าว ได้เสนออัตลักษณ์ของชาวศรีสะเกษผ่านภาพตัวแทน คือสำเนียง ภาษา โดยคำที่ขีดเส้นใต้ตัวเอน เป็นเสียงสามัญแต่ออกเสียงตรี ซึ่งผิดไปจากสำเนียงไทยอีสานทั่วไป นอกจากนี้ ชาวนนท์ ยังวิเคราะห์ให้เห็นว่า สำเนียงที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวศรีสะเกษนั้น สืบเนื่องมาจาก ความเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม คือ มี 4 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย เยอ ซึ่งทำให้ภาษาผสมผสานกัน เกิดเป็นสำเนียงที่มีลักษณะเฉพาะตัวของชาวศรีสะเกษ

ชาวนนท์ ยังแสดงให้เห็นอีกว่า เพลงลูกทุ่งได้เสนอภาพแทนชายหญิงศรีสะเกษผ่านเนื้อหาและสำเนียง ดังนี้

“คนบ้านเดียวกัน เป็นหยิ่งคือบ่แถมหน้า เห็นอ้ายเป็นขาวนา
เจ้าบอกว่าเขยตาย ชู้บูโด้เฮ็ดนาเลี้ยงควาย โอโยโลโซหลาย
ไรร์สนิยม เจ้าโปะแบ่งจนหน้าขาวจะไปเป็นดาวกรุงเทพ ฯ
เมินไ้หนุ่มดังแหมบศรีสะเกษกันเอง อ้ายหน้าเหลี่ยม ๆ หัวหยอง
เว่ลลาวบ่่ง ๆ สาวศรีสะเกษกันเอง มาเมินกันบ่เป็นท่า เจ้ามักไปกิน
พิชซ่า เบ็งดาราเกาหลี่ ลืมชั่วกุดจี๋ เขาเว่กกิน เขาเว่ไป ไปหลงเพลง

เพลงไต้มน้จ้งคักถึงใจ”

(Chaithongdi, .2015: 25)

จากเนื้อหาพบว่า นอกจากอัตลักษณ์ด้านสำเนียงภาษา บทเพลงยังเสนอภาพตัวแทนของผู้ชายศรีสะเกษในรูปลักษณะที่ค่อนข้างต่ำต้อย รูปร่างหน้าตาไม่เป็นไปตามสมัยนิยม ส่วนภาพแทนฝ่ายหญิง ถูกสร้างให้มีภาพลักษณ์เป็นวัตถุนิยม พยายามหลีกหนีความเป็นชนบท ซึ่งภาพแทนดังกล่าวเป็นไปในลักษณะเหมารวมโดยวิธีสร้างขึ้นและตอกย้ำบ่อย ๆ จนทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่านเชื่อว่าคนกลุ่มนั้นมีลักษณะเช่นนั้นเสมอไป

โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ดอกล่ำดวนสัญลักษณ์ประจำจังหวัดเป็นอีกภาพตัวแทนของชาวศรีสะเกษที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง ซึ่งถูกนำมากล่าวอ้างถึงปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำ ขับร้องโดย จินตหรา พูนลาภ ดังตัวอย่าง

“หอมดอกล่ำดวน ขวนให้กะนึ่งคิดถึงแฟน เขาไปอยู่ต่างแดนคิดถึงแฟน
สาวศรีสะเกษ คนเคยรักกันจากกันไปจนสุดเขตก็เพราะรักเป็นเหตุพ่อแม่ฉัน
จึงให้แยกทาง พี่เป็นคนรวนน้องมันคนจนเลยสำคัญวรรณเราต่างชั้น
พ่อแม่ท่านจึงไม่ชอบหน้าน้องรู้ตัวตีกากก็ต้องอยู่ส่วนกา แต่จิตใจแค้นว่า
ยังรักพี่ยาไม่มีวันลืม วันปีเดือนถึงมันจะผ่าน แต่ใจจนคราญยังรักภักดีเสมอ
ชายอื่นหมิ่นแสนมาจีบไม่เคยออเออ ยึดมันเสมอแม่พ่อแม่เธอคิดกันหอมดอก
ล่ำดวน ขอให้พี่ทวนคีนนา สาวเมืองศรีศอยท่า สัญญาของเราน้องยังจำได้
วัดสระกำแพงอธิฐานร่วมกับพี่ชาย จะรักกันจนตายทำไมพี่ชายจึงต้องจากจร”

(Chaithongdi, 2015: 25-26)

จากบทเพลง ชานนทสรूपให้เห็นว่า ดอกล่ำดวน สัญลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ ถูกนำมาเป็นภาพตัวแทนความรักกะนึ่งหา และใช้เป็นสื่อเชื่อมโยง อ่อนหวานคนรักให้กลับมามีชีวิต นอกจากนั้น ชานนทยังสื่อให้เห็นว่า ดอกล่ำดวน สาวศรีสะเกษ และผู้หญิง เป็นภาพตัวแทนที่มีค่าเสมอกัน

สถานภาพ ฐานะทางสังคม หรือชนชั้นวรรณะ เป็นอีกส่วนสำคัญในบทเพลงที่มีอิทธิพลต่อความรัก เนื่องจากเป็นตัวกำหนดชนชั้นวรรณะของคนในสังคม และสามารถแยกความรักที่มั่นคงให้ออกจากกันได้ โดยภาพตัวแทนของความรักที่แฝงในบทเพลง คือ ฐานะทางสังคม ชนชั้นวรรณะที่แตกต่างกัน มีอิทธิพลต่อความรักว่าจะสมหวังหรือผิดหวัง

กาจึงเป็นภาพตัวแทนความต่ำต้อยที่อาจแทนได้ทั้งรูปร่างหน้าตา ชนชั้นวรรณะ และฐานะทางเศรษฐกิจทั้งชายและหญิงแต่โดยส่วนมากบทเพลงลูกทุ่งจะใช้ กา เป็นภาพตัวแทนความต่ำต้อยสำหรับชายหนุ่ม และมักใช้ หงส์ เป็นภาพตัวแทนสำหรับหญิงสาวที่สวยงาม ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูง แต่สำหรับบทเพลงลูกทุ่งหมอลำที่ขับร้องโดย จินตหรา พูนลาภ ซึ่งเป็นศิลปินหญิง ก็นำ กา มาเป็นภาพตัวแทนความต่ำต้อยเช่นกัน สรุปได้ว่า กา สามารถเป็นภาพตัวแทนความต่ำต้อยได้ทั้งชายและหญิง

ส่วนประเด็นสุดท้ายที่ชานนทน์นำเสนอในบทเพลงนี้ คือ วัดสระกำแพง เป็นที่ตั้งของปราสาทสระกำแพงใหญ่ หรือปราสาทศรีพุกเทศวร ปราสาทดังกล่าวเป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดูในอดีต ต่อมาเสื่อมอิทธิพลลง และพระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลแทนที่ในภายหลังจนถึงปัจจุบัน จากประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นศาสนสถานของทั้งศาสนาฮินดู และพุทธศาสนา ศาสนสถานดังกล่าว จึงถูกนำมาเป็นภาพตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ หรือพยานรักในบทเพลง โดยชายหนุ่มหญิงสาวได้ใช้วัดสระกำแพงเป็นสถานที่อธิษฐานกล่าวคำสัญญารักต่อกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับศาสนา คติความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าว การอ้อนวอน การสัญญาสาบาน เป็นต้น

นอกจากบทเพลงที่กล่าวมาแล้ว ชานนทน์ยังนำเสนอให้เห็นภาพตัวแทนความเป็นศรีสะเกษจากบทเพลงศรีสะเกษกันเอง ขับร้องโดย เฉลิมพล มาลาคำ ดังตัวอย่าง ดังนี้

“โอ้ย หนอนางหนอนาง ฟังเด้อท่านฟังเด้อท่านศรีสะเกษกันเองละเลงน้อย
เลงใหญ่อยู่ป่วนไปไกลไปเที่ยวเบิ่งเด้อย่านแต่ก่อเห็นเขาเห่อของกินบักถั่วดิน
บ่แพงฟักแพงเต็มบ้านเลยเมืองช้าง สุรินทร์ไปเตบนิ่งเลยเมืองช้าง สุรินทร์ไปเตบ
นิ่งจังสิถึงจะฮู้ เจริญรุ่งใหญ่โตสาวกะโก้ หนุ่มกะหล่อสวยดีด้วยมิตรสัมพันธ์รัก
กันดีด้วยคนสวยอย่าลืมห่อห่อล่าถ้าหวังจะมา อ้ายนี้ขอชวนไปเที่ยวเมืองดอก
ลำดวนจะมาเที่ยวสวนสมเด็จรีนรมย์เอวกลมไปเที่ยวชมบ้านน้ำตกอ้อยจันไหล
แจ่นลำธารทางขึ้นเขาพระวิหารเที่ยวเมืองโบราณประสาทขอมมีมาเชิญเด้อเหล่า
เชิญกันไปน้า

เชิญเด้อท่าน เชิญกันไปน้าเมืองขุขันธ์เกี่ยวกำเขมรด้วยส่วยยี่นพิสสะเย้อบ้านกู่คน
ไกล อยากขอไปเป็นแฟนเกี่ยวแขนนำน้องปลาในหนอง มีแต่โตฮาวข้างยามชุม
เจ้ากะเยาะ หัวหอมสกลน้ำโพนน้อยคอยดูสาวผู้ฮู้ กันทรลักษณ์ฟ้ายั้งตั้งไปถึง
ราชีว่าหล่อนมีใจซื่อ ถือความเฝ้า เอาความจริงเป็นใหญ่ถือความเฝ้า เอาความจริง

เป็นใหญ่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ จึงเจื้อให้ปลวง ปลาแตกตวงโตใหญ่โตกลมกันทรามยี่โจ หิน ร่วมกินน้ำพร้อม.เนื้อทอง เคยไปหรือบกินต้มปลาขอ เมืองอุทุมพรผู้สาวหุ่น ดิงามงอนผู้บ่าวหล่อดีสะออนสาวอุทุมพร สองแถมจุนพูนมูลไหลเชื่อม ลำซี้ไหลส่งมูลไหลเชื่อมลำซี้ไหลส่งศรีสะเกษมะกะมกัณกะเหล้าแข่งกันมีแต่ชั้น เขียนใหญ่เขียนโต กินเหล้าโท เบ็ดโอบได้มาคุยโอบ่าวสาวโก้นจังหวัดอำเภอบรมี เว้อมีโอบ่คนบ่โอบ่ฆ่า ดีโอบ่รักกัน อาชีพนั่น เรียกให้โอบ่พาไป ๆ มา ๆ พอได้มี เสียงว่าเชิญเคื้อเจ้า เชิญกันไปเที่ยวเชิญเคื้อเจ้า เชิญกันไปเที่ยวนั่งรถไฟคันเดียว ตั้งแต่ค่าฮอดแจ่ง บรมีพ่อนักลงเสียงเป้ง ๆ นั้นบ่แม่นเสียงปืนเสียงเป้ง ๆ นั้นบ่แม่น เสียงปืนบ่ต้องยีนเกรงใจแม่นบั้งไฟพุนเคื้อเจ้าแม่นบั้งไฟพุนเคื้อเจ้า เออ”

(Chaithongdi, 2015: 28)

นอกจากนั้น ยังยกตัวอย่างเพลงเบิ่งศรีสะเกษ ขับร้องโดยลูกแพร ไหมไทยดั่ง
ตัวอย่าง

“เชิญชมเมืองศรีสะเกษ เป็นเขตแดนปราสาทขอม หอมกระเทียมดีก็มี
กายกอง พวกเราพี่น้องดีซ่องร้าง เชิญชมเมืองศรีสะเกษ เป็นเขตดอกดงลำดวน
สวนสมเด็จหลากวัฒนธรรม พวกเราน้อมนำเลิศล้ำสามัคคีชาวรงค์ทอद्यาว
ที่เล่าขาน เป็นตำนานก้นไทยกับเขมร สนามรบเปลี่ยนมาการค้าแทน ปรางค์กู
แดนแคว้นหอมเมื่อพันปี มออีแดงสุสานรักสองชายหญิง สลักหินที่ขมิ้วงาม
หนักหนา ซ่องสง่าเมืองใหม่ศูนย์การค้า เชิญมากันทลัษัธอดัดงาม ปราสาทหิน
สระกำแพงทั้งน้อยใหญ่ อยู่ไม่ไกลอุทุมพรแค่นี้หนา หลวงปู่เครื่องยึดเหนี่ยวไหว
บูชา รวมศรัทธาเมืองศรีมิ่งมงคล ห้วยทับทันเส้นกั้นเมืองช้าง มีไถ่อย่างรสเด็ดให้
ซื้อหา อิกพระธาตุเมืองจันทร์งามเด่นตา โพธิ์ศรีจำตะกร้าดีมีสาวงามวังหิน
เมืองเก่าเฮาสรีสะเกษ น้ำเกลี้ยงเขตทิวสนปนน้ำใส ภูสิงห์ห้วยศาลาไม่รองใคร
ราศีฝ่ายหมุ่หั้นรสแซ่บดี ขุขันธมีคูน้อยเกวียนน้อย สุดอร่อยต้องไขเค็มที่ไพร
บึง ยางขุมน้อยหอมแดงยังคิดถึง ลมพัดตึงถึงขุนหาญและห้วยจันทร์ ลม ๆ พัดตึง
ถึงขุนหาญและห้วยจันทร์ ห้วยสำราญเรียกขานจักจั่นร้อง ชาติเรืองรองทรงไทย
สูงเสียดฟ้า ถิ่นอีสานมรดกมีนามมา ถิ่นศิลาลาดถิ่นดินบ้านเฮาจักสานโนนคุณศรี
รัตนะถนด้นัก เบญจลักษณ์พยุห์ผ้าไหม กันทรามย์พ่อนกลองตุ้มเจิ้งบั้งไฟ ขอพร
ไหววอนหลวงพ่โต ขอ ๆ พรได้ไหววอนหลวงพ่โต ลำดวนบานงานดอกลำดวน

ชมขบวนประเพณีสี่เผ่าไท ส่วยเขมรลาวเยอล้วนคนไทย รวยน้ำใจผ้าไหมดีที่
บึงบูรพ์พระแม่ศรีที่มาของศรีสะเกษ อาณาเขตพูนอันยิ่งใหญ่ หนุ่มสาว
เยื่อนมาแล้วมิจากไกล รักสมใจใครได้ลอคสะพานดำ

(Chaithongdi, 2015: 28-29)

จากเนื้อหาของทั้ง 2 บทเพลง สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ภาพตัวแทนความเป็นศรีสะเกษ กลุ่มสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ เขาพระวิหาร ผามออีแดง
ปราสาทหินสระกำแพง สวนสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช พระธาตุเมืองจันทร์ พระธาตุเรืองรอง วง
เวียนพระแม่ศรีสะเกษวังหิน สะพานดำ เป็นต้น

ภาพตัวแทนด้านวัฒนธรรมประเพณี มีการนำเสนอประเพณี 4 เผ่าไท คือ เขมร
ลาว ส่วย เยอ อันแสดงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ รวมถึงการฟ้อนกลองดุ่ม แข่งขั้งไฟ
 เป็นต้น

ภาพตัวแทนด้านหัตถกรรม มีการนำเสนอความโดดเด่นด้านผ้าไหมของอำเภอ
เบญจลักษณ์ อำเภอพยุห์ อำเภอบึงบูรพ์ รวมถึงศูนย์ เกียกน้อย ที่อำเภอขุขันธ์

ภาพตัวแทนด้านธรรมชาติ มีการนำเสนอ ดอกลำดวน เขาตงรัก ปลายนาขนาดใหญ่
ที่อำเภอปรังคู้ เป็นต้น

ภาพตัวแทนด้านเศรษฐกิจการค้า เช่น หอมกระเทียม ถั่วลิสง พักแพง ไก่ย่าง
ห้วยทับทัน ปลาแดกตัวใหญ่ ตลาดชายแดนช่องสะงำ เป็นต้น

ภาพตัวแทนเกี่ยวกับบุคคล เช่น หลวงปู่ศรีมงคล พระเกจิอาจารย์แห่งเมืองศรีสะเกษ
หญิงสาวชาวราศีไศลที่มีความซื่อตรง ถือสังัจจะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ หญิงสาวหุ่นดีสวยงามแห่ง
อำเภออุทุมพร คนศรีสะเกษจิตใจดีมีเมตตา ไม่ทำร้ายใคร เป็นต้น

การสร้างภาพตัวแทนชาวศรีสะเกษผ่านบทเพลงนั้น นอกจากจะเป็นการประกอบ
สร้างอัตลักษณ์ด้านสำเนียงภาษาที่โดดเด่น แตกต่างจากสำเนียงอีสานทั่วไป ประวัติศาสตร์
วัฒนธรรมประเพณีอันยาวนาน และกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายแล้ว การประกอบสร้างอัต
ลักษณ์ ยังพบการเสียดสี ประชดประชัน ถูกดู ผ่านลักษณะเฉพาะทางกายภาพ ซึ่งปรากฏ
เนื้อหาในบทเพลงอีกประการหนึ่งด้วย ดังนั้น ภาพตัวแทนความจริงของชาวศรีสะเกษ จึง
ถูกประกอบสร้างขึ้น และทำให้อัตลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. ผู้หญิงในเพลงเท็งใหญ่เท็งยาว

เพลงลูกทุ่ง นับว่ามีบทบาทในการเป็นสื่อกลางนำเสนอความเชื่อ ค่านิยมวิถีชีวิตของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี เนื้อหาในบทเพลงลูกทุ่งจะสื่อให้เห็นว่า ช่วงเวลานั้น ๆ สถานการณ์ในสังคมเป็นเช่นไร ผู้คนในสังคมมีความรู้สึกนึกคิด มีค่านิยมอย่างไร เป็นต้น เช่นเดียวกับเพลงเท็งใหญ่เท็งยาวซึ่งชาวนนท์ ไชยทองดี นำมาเสนอ และแสดงทศนะจากเนื้อหาของเพลงไว้ 3 ประเด็น คือ

2.1 ผู้หญิงร้องผู้หญิงมอง

ชาวนนท์ให้ทัศนะไว้ว่า เพลงลูกซึ้งร้องโดยนักร้องหญิง เนื้อหาในบทเพลงก็แสดงถึงมุมมองของผู้หญิง ที่มีต่อผู้ชายซึ่งมีภาพของความเป็นชาย ในบทเพลงนี้ ผู้ชายมีภาพของรูปลักษณ์ที่สมบูรณ์แบบทั้งหน้าตา รูปร่าง ผิวพรรณ เป็นรูปลักษณ์ที่หญิงสาวชื่นชอบ เป็นชายในอุดมคติโดยเนื้อเพลงยังสื่อให้เห็นอีกว่า หากได้ผู้ชายรูปร่างลักษณะดังกล่าวมาเป็นคู่ครอง จะตอบสนองทุกความต้องการของฝ่ายชาย พร้อมทั้งยื่นข้อเสนอของตนไปด้วยว่าสมบัติคือที่นาของฝ่ายหญิงนั้น จะตกเป็นของฝ่ายชายด้วย

นอกจากนี้ชาวนนท์ยังแสดงทศนะว่า เมื่อมองในเชิงสัญลักษณ์ เนื้อหาของบทเพลงจะปรากฏความหมายในเรื่องการร่วมเพศ ดังเนื้อหาตอนหนึ่งว่า “...ครั้นได้อ้ายมาเป็นแฟน เบิ่งกล้ำแขนเป็นมัด ๆ สมาร์ทน้อย เป็นตาเอาไปโกนาซอยอีพ้อ นาโนนาหลุ่มคือสิซุ่มดีเนาะ ครั้นได้อ้ายรูปหล่อมาเป็นคู่นอนฝัน สิบออีแม่ป็นนาตินบ้านให้เฮ็ด....” ซึ่ง โถหมายถึง อวัยวะเพศชายส่วน นา หมายถึง อวัยวะเพศหญิง สัญลักษณ์เกี่ยวกับพื้นที่ของทุ่งนาที่ชุ่มฉ่ำเสมือนสัญลักษณ์ของการร่วมเพศที่นำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์

ดังนั้น เมื่อมองความเป็นผู้หญิง ความปรารถนาด้านอารมณ์ความรู้สึก ปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้หญิงก็มีจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด ปรารถนาสิ่งที่เจริญหูเจริญตาการมอง จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ปราศจากความผิด จนกว่าการมองนั้นจะนำไปสู่การล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของบุคคลอื่น ซึ่งผู้หญิงในสังคมไทยนั้นยังต้องอยู่ในกรอบความประพฤติดั้งสังคมกำหนด คือ “รักษาวลสงวนตัว” ดังนั้น ภาพของผู้หญิงในเพลงดังกล่าว จึงเป็นลักษณะของผู้หญิงที่ฝืนกรอบทางสังคมแม้ว่าการมองนั้น ชาวนนท์ ไชยทองดี จะมีมุมมองว่า ผู้หญิงตื่นเต้นฝ่ายเดียวจากการมอง โดยที่ฝ่ายชายไม่ได้รับรู้ก็ตาม

2.2. ผู้หญิงช่วงชิงอำนาจของผู้ชาย

ในอดีต “ผู้หญิงไทย” ถูกตีกรอบความประพฤติรวมถึงอำนาจ บทบาทหน้าที่ การมารณ อยู่ขอบเขตที่จำกัด และค่อนข้างแคบ อยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายชาย ดังปรากฏ คำนิยมในสำนวนไทย เช่น ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า หรือคำพังเพยชาวอีสาน ที่ว่า “ผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน” เป็นต้น

ชานนทให้ทัศนะว่า อำนาจของฝ่ายชายไม่เฉพาะที่ปรากฏทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการมารณด้วย ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบด้านเพศวิถี มีการสะท้อนและผลิตซ้ำถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง แต่ในบทเพลงเท็งใหญ่เท็งยาว จะพบว่า เนื้อหาของเพลงแสดงถึงการที่ผู้หญิงช่วงชิงอำนาจจากผู้ชาย ดังตัวอย่าง

“...หุ่นกะได้สเปกน้องเลย เท็งใหญ่เท็งยาว เท็งขามเท็งเทห์ แถมหวิมเป้งแมน เทห์อ้ายเอ้ย อยากได้อัดแนว เป็นพันธุ้จ้งเลย ครันแมนบักผีผวน สิกินฮอดชวนอ้ายเอ้ย หย่าลิตดอมลิตลิตลิตลิตลิตลิตลิตลิตลิต แล้วกลืนเลย...” (Chaithongdi, 2015: 38)

เดิมทีสังคมไทยให้ความสำคัญกับการแสดงออก กิริยามารยาท การเปิดเผยเกี่ยวกับเรื่องเพศของฝ่ายหญิงนั้น จะต้องอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ไม่สามารถแสดงความต้องการ ได้อย่างเปิดเผย เพราะถือเป็นเรื่องน่าละอาย ในอดีตสิทธิของฝ่ายหญิงอยู่ในลักษณะของผู้ถูกเลือก แต่จากบทเพลงเท็งใหญ่เท็งยาว แสดงให้เห็นทัศนคติที่ผู้หญิงมีต่อผู้ชายมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยผู้หญิงใช้สิทธิที่ตนเองมี มองหาผู้ชายที่เหมาะสม และมีอำนาจในการเลือกผู้ชายในอุดมคติ ซึ่งเหมาะสมที่จะเป็นพ่อพันธุ์

อำนาจอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในเนื้อเพลง คือ อำนาจความเป็นเจ้าของที่นา ซึ่งมิได้หมายถึงนาในเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นที่นาอันเป็นมรดกของพ่อแม่ และลูกสาวย่อมมีสิทธิเต็มในการรับมรดกนั้น อำนาจดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นเครื่องต่อรอง แลกเปลี่ยน เพื่อซื้อเชิญให้ฝ่ายชายมาเป็นคู่ของตน ซึ่งชานนท ไชยทองดี เห็นว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นการท้าทายอำนาจความเป็นใหญ่ของฝ่ายชาย

2.3. ผู้หญิงแท้จริงเป็นอย่างไร

ประเด็นสุดท้ายของเพลงเท็งใหญ่เท็งยาวชานนท ไชยทองดี แสดงทัศนะเกี่ยวกับผู้หญิงว่า แท้จริงแล้ว ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเป็นเช่นไร โดยนำผลการศึกษาของนักวิชาการ มาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ โดยภาพลักษณ์แรกของผู้หญิงที่กล่าวถึง เป็นผลการศึกษา

ผลการศึกษาของ Yaemsri (2002) ศึกษาภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเพลงลูกทุ่ง แนวคาเฟ่ พบว่าด้านเนื้อหา แสดงถึงผู้หญิงที่ถูกกลืนกลาม หรือกดขี่ทางเพศผู้หญิงตัดพ้อ ต่อว่าผู้ชายเพื่อความเสมอภาคทางเพศ ผู้หญิงเป็นสินค้าทางเพศ ผู้หญิงขึ้นชมผู้ชาย ต้อง พึงพิงผู้ชาย ชีวิตเมียน้อยเมียหลวง ชีวิตผู้หญิงกลางคืนที่ขาดความปลอดภัย และอาจถูก ทารุณกรรมทางเพศ เป็นต้น ภาพลักษณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นมิติความสัมพันธ์ระหว่าง ชายหญิง ภาพของผู้หญิงดูอ่อนด้อยกว่าชาย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ผู้หญิง ของนักวิชาการ จึงสรุปได้ว่านอกจากภาพลักษณ์ผู้หญิงที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่แท้จริงนั้นมี “ตัวตน” หรือ “อัตลักษณ์” ที่หลากหลาย มีความซับซ้อนในการแสดงอัตลักษณ์ไม่ได้มีเพียงเอกภาพเดียว แต่บทเพลงเท่งใหญ่เท่งยาว เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ขัดขืน เพื่อปลดปล่อยการควบคุมอัตลักษณ์ของคนบางกลุ่ม และสร้างอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างจากอดีต เกิดเป็นภาพลักษณ์ใหม่ที่เป็นอิสระทั้งด้านความคิด และการแสดงออก ปราศจากการครอบงำ โดยให้ความสำคัญกับสิทธิความเสมอภาคแก่ทุกคนในสังคม

การศึกษา “เถียงนา” ในเพลงลูกทุ่งไทย ของชานนท์ ไชยทองดี ได้แบ่งประเด็นศึกษาไว้ 3 ประเด็น คือ 1) เถียงนา : พื้นที่ทางกายภาพ 2) เถียงนา : พื้นที่ของความรัก ความใคร่ และ3) เถียงนา : พื้นที่ของวิถีชีวิต ซึ่งจะนำเสนอเนื้อหาไปตามลำดับ ดังนี้

The Royal Institute Dictionary (AD1999) (2003: 497) ให้ความหมายของ “เถียง” ไว้ว่า หมายถึง เรือรบที่ขั้วคราวในทุ่งนาสำหรับอยู่เฝ้าข้าว ส่วนคำว่า “เถียง” ใน

ภาษาลาว เป็นได้ทั้งคำนาม และคำกริยา ที่เป็นคำกริยา หมายถึง พูดตอบโต้ ต่อสู้ทางคำพูดกับคนอื่น ส่วนที่เป็นคำนาม หมายถึง ร้านชนิดหนึ่งที่มีการยกพื้นเป็นลักษณะเรือนขนาดย่อมที่ตั้งไว้เป็นที่พักตามทุ่งนา นอกจากนั้น ยังพบว่า คำว่า “เถียง” ลาวรับอิทธิพลมาจากภาษาจีน เมื่อรับเข้ามา มีการปรับรูปคำ เสียง และความหมาย คำภาษาจีนโบราณที่ลาวรับเข้ามา คือคำว่า “เตียง” หมายถึง ร้านที่สร้างขึ้นเพื่อให้คนนอน คำว่า ร้าน เป็นภาษามอญ เข้ามามีอิทธิพลในภายหลัง

Nin-athi (1992) ให้รายละเอียดคำว่า “เถียงนา” ไว้ว่า เถียงนา ในภาคอีสาน คือ งานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นง่าย ๆ ทั้งด้านวัสดุ และเทคนิควิธีการ มีลักษณะชั่วคราวอยู่นอกชุมชน สร้างขึ้นอยู่อาศัยระยะเวลาหนึ่งในช่วงทำนา ความเชื่อเรื่องการสร้างเถียงนาจะไม่สร้างเถียงนาหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะเป็นทิศผีตาย คนอีสานบางกลุ่มเชื่อว่าหากใครไม่มีเถียงนาเป็นของตนเอง บุคคลนั้นจะเป็นคนยากจนในอนาคต ฉะนั้น เถียงนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นของคนอีสานทุกครัวเรือน ที่จะต้องสร้างไว้ในนาของตน เถียงนา มักปลูกไว้ตามขอบมุมของทุ่งนา เพื่อไม่ให้กีดขวางเวลาไถ หรือสร้างบริเวณพื้นที่เนินดิน ซึ่งเรียกว่า “ดอนหัวนา” เพื่อป้องกันน้ำท่วม หรือเพื่อให้มองเห็นสัตว์ป่าได้ง่าย

3.2 เถียงนา : พื้นที่ของความรักความใคร่

“เถียงนา” ถูกใช้เป็นพื้นที่พิเศษ นอกเหนือจากพื้นที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ในบทเพลงลูกทุ่ง เถียงนา มักถูกใช้เป็นสถานที่เกี่ยวกับความรักความใคร่ ดังตัวอย่างบทเพลงเถียงนายน้อยคอยนาง ขับร้องโดยสาธิต ทองจันทร์

“ลืมแล้วหรือขวัญตา เราเคยสัญญาอยู่ใต้ต้นกระโดน
พลอดรักอยู่ข้างกองโพน ข้อยเอาหัวหม่นหนุนตักยามแลง
ลืมเจ้าลืมสัญญา น่องไม่ยอมมาแล้วไม่ส่งข่าวคราว
หรือน่องไปมีผู้บ่าว เลยลืมผู้เฝ้าอยู่เถียงนาคอย”

(Chaithongdi, 2015: 53)

จากเนื้อหาของบทเพลง เถียงนา นอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนจากความเหนื่อยล้าในช่วงทำนาแล้ว ยังเป็นพื้นที่พบรักของบ่าวสาวชนบทอีกด้วย

นอกจากนี้ เถียงนา ยังให้ภาพของผู้หญิงที่ละทิ้งคำสัญญา ไม่รักษาวลสงวนตัว ผ่านมือชายอื่น

นอกจากชายคนรักของตน ดังบทเพลง เถียงนาสัญญารัก ขับร้องโดยไมค์ ภิรมย์พร ที่ว่า

“ฝนตกปรอย ๆ นิ่งเหม่อใจลอยคอยวันน้องกลับ เธอห่างไกลพื้นนอนไม่หลับ
ห่วงหาทุกข์วันนึ่งเหงา หรือคนบางกอกป้อนคำหวานจนลืมบ้านเรา
นั่งบนเถียงนาเหงาเหงา ความเศร้าเข้ามาอ่อนใจ เถียงนาหลังน้อย
คอยนางย้อนคืนมานั่ง...พี่รอคำมั่นสัญญา ที่เดิมเถียงนาหลังน้อย”

(Chaithongdi, 2015: 54)

ในขณะเดียวกัน บทเพลงข้อความจากเถียงนาน้อย ขับร้องโดยไผ่ พงศธร ยังให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ หริยชนบท หันไปหลงใหลในเมือง เป็นคนโลเล ไม่ยึดมั่นในความรัก ไม่มีความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด ดังตัวอย่าง

“ก็ความคิดถึง เขียนลงตรงเส้นขอบฟ้า ตั้งแต่แฟนย้ายจากลา
ค่าแรงมานั่งเจ้าเฝ้าคอย เฝ้าเติมความหวัง ลงบ้านไผ่ยังข้างเถียงนา
ข้อความจากใจคนคอย ณ โคนต้นข่อยฝากไปถึงเจ้า
ฟังเสียงลมพัดไผ่ ส่งแรงใจไปเยี่ยมยามถามข่าว
ข้อความจากเถียงนาน้อย ข้างโพ้นต้นข่อย”

(Chaithongdi, 2015: 54)

3.3 เถียงนา : พื้นที่ของวิถีชีวิต

เนื้อหาของเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน มักเสนอภาพเถียงนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต รวมถึงการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในสังคมเมือง เช่นเดียวกับบทเพลงสัญญาชู้ถ่านไฟ ขับร้องโดยมนต์แคน แก่นคูณ ดังตัวอย่าง

“หลังงานปีใหม่ เจ้าหายไปพร้อมรถผ้าป่า ทิ้งยายคอยตั้งตาไว้กับสัญญา
ฮอยชู้ถ่านไฟบนชื่อเถียงนาให้อ้ายแถมถ้ายามน้องอยู่ไกล
แต่ต้นแล้วแต่ที่รอข่าวใจขัดข้องบ่อนใดคือบ่สื่อสาร เถียงนาหลังเก่า
อ้ายแหวะพักเขายามเดินผ่านไป เห็นฮอยดำถ่านไฟพร้อมรูปหัวใจเฮาสองเคียงกัน”

(Chaithongdi, 2015: 57)

จากการศึกษาเรื่อง “เถียงนา” ชานนท์ ไชยทองดี ได้สรุปเนื้อหาไว้ว่า ภาพของเถียงนาในบทเพลงลูกทุ่ง มักสื่อความหมายให้เห็นถึงความรักที่ผิดหวังของชายหนุ่ม ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากสังคมชนบทสู่สังคมอุตสาหกรรม นอกจากนั้นยังให้ภาพของผู้หญิงที่เข้าไปสู่สังคมอุตสาหกรรมว่า เป็นคนทรยศต่อภูมิลำเนา

อีกนัยหนึ่ง เเถียงนา ยังเป็นสถานที่พักผ่อนภายหลังเหนื่อยล้าจากการทำงาน และเป็นพื้นที่แสดงออกเรื่องความรักของหนุ่มสาวชนบทอีกประการหนึ่งด้วย

ส่วนที่ 2 : อีสานในเรื่องสั้น นวนิยาย และภาพยนตร์

ภาพลักษณ์ความเป็นอีสาน นอกจากถูกนำเสนอให้เห็นภาพผ่านบทเพลงแล้วยังปรากฏสู่สังคมในรูปแบบของเรื่องสั้น นวนิยาย และภาพยนตร์ซึ่งในส่วนที่ 2 นี้ ชานนท์ ไชยทองดี ได้นำเสนอเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1. ท้องถิ่นในการเมือง : ว่าด้วยการเมืองเรื่องเซอร์เรียล 2. ความเป็นอีสานในนวนิยายสายรุ่งกลางซากผุกร่อน และ 3. ภาพยนตร์ฟ้าต่ำแผ่นดินสูง : นัยว่าด้วยอคติ ความขัดแย้งและความรุนแรงซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

1. ท้องถิ่นในการเมือง : ว่าด้วยการเมืองเรื่องเซอร์เรียล

การเล่าเรื่องแบบเหนือจริง หรือ เซอร์เรียล เป็นการแสดงออกของจินตนาการที่พบในความฝัน หรือจิตใต้สำนึกของมนุษย์ที่เป็นอิสระ ปราศจากการรอบและเหตุผล ลักษณะการเขียน จะใช้การเปรียบเทียบสิ่งที่ดูเหมือนจริงกับสิ่งที่เป็นไปได้ ลักษณะเรื่องราวที่แสดงออกมานั้นอาจจะขาดความต่อเนื่อง ไม่เป็นเหตุเป็นผล

แนวทางที่หักเห นั้น ประกอบด้วยสัญลักษณ์ ความฝัน และบางครั้งเป็นความน่าสะพรึงกลัว สัญลักษณ์ของวรรณกรรมแนวนี้ก่อให้เกิดความประหลาดใจ ไม่คาดฝัน ยั่วๆ ทำทนายให้อ่านตีความด้วยจินตนาการ ในที่นี้จะนำเสนอการศึกษาเรื่องสั้นของชานนท์ ไชยทองดี ในเรื่อง *เห็บ หมัด หมา และนักการเมือง* เขียนโดย จิรัฏฐ์ ประเสริฐทรัพย์ ดังตัวอย่าง

“น่าเศร้าที่ทุกวันนี้ ผู้มีอำนาจบ้านเราส่วนใหญ่รักความสงบ
ชอบอยู่ในที่อากาศอบอุ่น เช่นในชนสนธิ์ ..ก็คงคล้ายกับเห็บ

หมัด และหมาละมั้ง มันมีชีวิตอยู่คู่กันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์
 ทำอย่างไรได้ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ภาคประชาชนนะ
 เราแข็งแรงพอหรือยังกับการแสดงความคิดเห็น
 หรือหาจุดยืนให้กับความคิดเห็นของตัวเองอย่างแท้จริง”

(Chaithongdi, 2015: 73)

จากตัวอย่าง ขานนท์ แสดงให้เห็นว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้น มีความชัดเจน เช่น เท็บ หมัด สุนัข หมายถึง นักการเมือง การเมือง ประเทศชาติ ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน มาช้านาน ขณะเดียวกัน ประชาชนทุกคนก็ต้องตระหนักในการแสดงออกทางการเมือง และพร้อมที่จะตรวจสอบ มีใจเป็นกลาง ปราศจากอคติ

2. ความเป็นอีสานในนวนิยายสายรุ้งกลางซากผุร่อน

นวนิยายเรื่อง สายรุ้งกลางซากผุร่อน ประพันธ์โดย มาโนช พรหมสิงห์ เกิดจากการลงพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์นวนิยาย ดังนั้น มูลเหตุดังกล่าวทำให้ขานนท์ ไชยทองดี สนใจสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอในนวนิยายเรื่องนี้ว่า ความเป็นอีสานได้รับการประกอบสร้างอย่างไรในวรรณกรรม โดยใช้กรอบการศึกษาในประเด็น ท้องถิ่นนิยม ประกอบด้วย 1) ตำนาน สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ คิดค้นขึ้นมาเพื่ออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกสังคมทั่วโลก เช่น ตำนานพญานาค จากวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องผาแดงนางไอ่ 2) อดีต : บาดแผลทางสังคม หัวเมืองอีสานในอดีต มีความสัมพันธ์กับรัฐส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ด้วยการส่งส่วย ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ของป่า ผลผลิตของเกษตร เป็นต้น และ 3) บุญบั้งไฟ ลงช่วง เขื่อนฝาย : สายสัมพันธ์คนอีสาน ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอีสานในแง่ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การเกษตร

3. ภาพยนตร์ฟ้าต่ำแผ่นดินสูง : นัยว่าด้วยอคติ ความขัดแย้งและความรุนแรง

ฟ้าต่ำแผ่นดินสูง กำกับโดย นนทวัฒน์ นำเบญจพล เป็นภาพยนตร์ที่พูดถึงภาพความขัดแย้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ โดยขานนท์ ไชยทองดี ได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ ดังนี้

3.1 นัยว่าด้วยภาพ และข้อความ

ภาพยนตร์ได้ให้ภาพความขัดแย้งและความรุนแรงผ่านสิ่งที่เรียกว่าอคติ โดยเสนอ

อคติที่เกิดขึ้นจากสื่อในสังคมไทย ที่ก่อเกิดจากความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกันทางการเมือง นอกจากนี้ยังเสนอข้อความว่า “บริเวณนี้เมื่อต้นปี มีการปิดล้อมสังหารหมู่กลุ่มผู้ชุมนุมสีแดง ซึ่งส่วนใหญ่เดินทางมาจากต่างจังหวัด...มีผู้เสียชีวิตเกือบร้อยคน” โดยผู้กำกับ ใช้ข้อความที่ทำให้ตัวเลข 90 กลายเป็น 100 ซึ่งเป็นการประกอบสร้างความจริงที่เกินจากข้อเท็จจริง

3.2 นัยว่าด้วยเพลงประกอบเรื่อง

เพลงเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่อัดแน่นไปด้วยตรรกะเชิงสัญลักษณ์ และสัมพันธ์กับวาทกรรมโดยรวมของยุคสมัย เพลงเป็นพื้นที่แห่งการถกทอความเชื่อ การให้ความหมายและคุณค่า เพลง “ไหลถอน” ขับร้องโดย จินตหรา พูนลาภ ได้ให้ภาพความรื่นเริงที่ปลดปล่อยจากความตรึงเครียด เนื้อหากล่าวถึงวัยรุ่นที่ดื่มสุราแล้วไม่สามารถหยุดดื่มได้ เนื่องจากติดใจกับรสชาติ และความสนุกสนานในความมึนเมา สำนวนว่า “ไหล” นัยดังกล่าวอาจหมายถึง การหลงติดใจในอำนาจ ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปถึง การวนเวียนในอำนาจ

ภาพยนตร์ฟ้าต่ำแผ่นดินสูงนำเสนอภาพปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการเมือง เป็นการสื่อความหมายให้ประชาชนเห็นถึงการสูญเสียที่เกิดจากเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครอง ช่วยเสนอความขัดแย้งที่เกิดจากพรมแดนทางความคิด หล่อหลอมเป็นอคติ นำไปสู่ความเกลียดชัง และพร้อมจะปะทุไปสู่ความรุนแรงได้ในที่สุด

ส่วนที่ 3 อีสานในคิตชน

ภาคอีสานเป็นพื้นที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่า เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ และประเพณีวัฒนธรรม ในส่วนที่ 3 อีสานในคิตชนชาวนนท์ ไชยทองดีได้นำคิตชนอีสานมานำเสนอใน 3 ประเด็น คือ 1) หนองหาร : ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับวัฒนธรรม 2) ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมของชาวชุมชนบ้านน้ำพุ ตำบลบ้านแป้น อำเภอน้ำโสม จังหวัดสกลนคร และ 3) อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และคำบอกเล่าของชาวชุมชน บ้านหนองหอย ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือ จังหวัดสกลนครโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. หนองหาร : ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับวัฒนธรรม

ในตำนานวรรณกรรม เรื่องผาแดงนางไอ่ ยังคงได้รับการสืบทอดตำนานไปทั่วดินแดนอีสานในด้านวัฒนธรรม หนองหาร เป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของผู้คนในเขตแอ่งสกลนคร เช่น ชื่อบ้านนามเมือง ประเพณี บุญบั้งไฟ ความเชื่อเรื่องพญานาค เป็นต้น หนองหารในดินแดนอีสานมี 2 แห่ง คือ หนองหารสกลนคร มีน้ำขังตลอดปี อาณาเขตกว้าง 12 กิโลเมตร ยาว 20 กิโลเมตร มีระดับน้ำลึกตั้งแต่ 3-5 เมตร เนื้อที่โดยรวมประมาณ 8,000 ไร่ เป็นแหล่งน้ำจืดใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและใหญ่เป็นอันดับ 3 ของประเทศ ในอดีต หนองหารสกลนคร ถูกเรียกว่า “หนองหารหลวง” ในขณะที่หนองหารที่อยู่ในเขต อำเภอกุมภวาปีจังหวัดอุดรธานี ถูกเรียกว่า “หนองหารน้อย” ซึ่งทั้งสองแห่งเป็นดินแดนที่เชื่อว่า “ผาแดงนางไอ่” เกิดที่นั่น ภาพของสังคมถูกสะท้อนให้เห็นโดยวรรณกรรม นักประพันธ์สร้างจินตนาการและความรู้สึกผ่านสังคม สังคมและวรรณกรรมมีอิทธิพลต่อกันและกัน การศึกษาวรรณกรรมตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะศึกษาประวัติความคิด และพัฒนาการทางสังคม รวมถึงวิวัฒนาการของวัฒนธรรม

ชานนท์ ไชยทองดี สรุปให้เห็นว่า เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหนองหาร ทั้งส่วนที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และตำนานที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรม อาจทำให้เห็นความเกี่ยวข้องทางด้านพื้นที่กับวัฒนธรรม ซึ่งพื้นที่รอบหนองหารได้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจาก ตำนานผาแดงนางไอ่ยังคงมีการสืบทอดทั้งทางมุขปาฐะ และลายลักษณ์ อีกทั้งยังคงมีการสืบสานประเพณีที่มีความสำคัญต่อชุมชนอยู่ในปัจจุบัน

2. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาวชุมชนบ้านน้ำพุ ตำบลบ้านแป้น อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร

มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่าชาวบ้านน้ำพุ อพยพมาจากแขวงคำม่วน คำเกิด สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านน้ำพุนิยมตนเองว่าเป็นกลุ่มวัฒนธรรมญ้อ ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิม คือเมืองหงสา บริเวณทางตอนเหนือของลาว ติดกับพรมแดนจีน ชาวญ้อส่วนใหญ่ ล่องน้ำโขงมาจนถึงบริเวณปากแม่น้ำสงคราม แล้วตั้งเป็นเมืองขึ้นกับสยามชื่อเมืองไชยบุรี ในสมัยเจ้าอนุวงศ์ครองเมืองเวียงจันทน์ ชาวญ้อไชยบุรีถูกกวาดต้อนไปยังเมืองหลวงปู่แสง เมืองคำเกิดคำม่วนบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

นอกจากนั้น ยังมีเรื่องเล่าเพิ่มเติมว่า สาเหตุการอพยพครั้งนั้นมาจากโรคระบาด

และความเกรงกลัวผีชาวโล้ที่มารังควาน นอกจากย้ายหมู่บ้านแล้ว ได้มีการย้ายวัดมาอยู่บ้านน้ำพุในปัจจุบัน เพื่อเป็นการแก้เคล็ดเรื่องความวิบัติจากผลกระทบที่ก่อไว้กับชาวโล้ (Thongbunthat&Phromdong, 2011)

น้ำพุ รอยพระพุทธรูป และดอนปู่ตา บ้านน้ำพุมีโบราณสถาน “น้ำพุธรรมชาติ” และรอยพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นรอยพระบาทพระพุทธรูปเจ้า เป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันบริเวณทุ่งนาใกล้หนองหาน ชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแป้น จัดงบประมาณและร่วมบริจาคเงิน นำมาสร้างศาลาครอบไว้ไม่ให้เสียหาย ส่วนน้ำพุก็จัดหาท่อมาวางล้อมไว้

นอกจากน้ำพุที่กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชุมชนแล้วชาวบ้านยังเล่าว่า มีดินระเบิดขนาดหลุมประมาณพอตีคน มีโคลนเย็นสามารถทาแก้โรครักไข้เจ็บได้ รักษาแผลน้ำร้อนลวกตอนที่เกิดเหตุการณ์ช่วงแรก ๆ น้ำมีลักษณะขุ่นคราบแป้ง แต่ปัจจุบันน้ำใส ถ่ายรูปไม่ติด

ในบริเวณที่พบน้ำพุ นั้น มีศาลปู่ตาที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญกับชาวบ้าน จะมีประเพณีเลี้ยงบวงสรวงปู่ตาในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งทุกครอบครัวจะต้องมีดอกไม้ ธูปเทียน 1 คู่เลี้ยงด้วยไก่ และดอกบัวตามความเชื่อ ปู่ตาเป็นผีประจำหมู่บ้าน มีอิทธิพลในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านทั่วไป

3. อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และคำบอกเล่าของชาวชุมชนบ้านหนองหอย ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

บ้านหนองหอย เป็นชุมชนในเขตอำเภอเมือง สภาภูมิศาสตร์ มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับบ้านหนองลาด ตำบลหนองลาด ทิศใต้ ติดกับบ้านหนองกุง ตำบลยางโสม ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโนนศิลา และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และทิศตะวันตก ติดกับบ้านนาคำโฮ

ชาวบ้านหนองหอย มีการตั้งบ้านเรือน โดยพิจารณาความสมบูรณ์ของธรรมชาติ บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีภูมิประเทศเป็นป่าทึบ สลับด้วยป่าใหญ่ มีหนองน้ำ และมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่จำนวนมาก หนองน้ำเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน ลักษณะเด่นของหนองน้ำคือ มีหอยมากกว่าสัตว์ชนิดอื่น พบได้ในทุกฤดู โดยเฉพาะฤดูฝน พบหอยที่นำมาทำอาหารหลายชนิด เช่น หอยขม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หอยจูบ หอยโข่ง ชาวบ้านเรียกว่า หอยโป๊ นอกจากนั้น ยังมีหอยกาบ และหอยเหลียง ด้วยเหตุที่มีหอยจำนวนมาก จึงตั้งชื่อหมู่บ้าน

ว่า หมู่บ้านหนองหอย (Khrukhamta, 2011)

ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวบ้านหนองหอย สะท้อนให้เห็นว่า ไม่ว่าจะผ่านไปนานเพียงใด สิ่งที่ยึดโยงสายใย ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น คือ การรู้จักรากเหง้าของตนเอง ชาวบ้านหนองหอยยืนยันเสมอว่า ตัวเองเป็นผู้ไท มาจากเมืองกะตาง เมืองมหาชัย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีชนบ ประเพณีที่ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับเรื่องผี แต่ก็มีมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน มีการย้าเกรงผี ปฏิบัติธรรมรักษาศีล ตามหลักพระพุทธศาสนา และในหมู่บ้านมีไฟฟ้า ทำหน้าที่รักษาโรค

ชานนท์ ไชยทองดี สะท้อนว่า เราไม่อาจคาดเดาได้ว่า อัตลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองหอย ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะดำเนินไปได้นานเพียงใด เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ผู้คนต้องปรับตัว แต่เชื่อว่าตราบดีที่มนุษย์ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต อัตลักษณ์นี้ก็ย่อมมีการปรับตัวเช่นกัน

อีสานร่วมสมัย การวิเคราะห์ชนบทในตัวบทและบริบท ของชานนท์ ไชยทองดี เป็นหนังสือที่ให้ทรรศนะที่หลากหลายแก่ผู้อ่าน เต็มเปี่ยมไปด้วยสาระความความบันเทิง จากเนื้อหาในสองส่วนแรก คือ อีสานในเพลง และ อีสานในเรื่องสั้น นวนิยาย และภาพยนตร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพตัวแทนของคนอีสานทั้งด้านบวกและลบ ผ่านสื่อบันเทิงประเภทต่าง ๆ ในส่วนที่ 3 อีสานในคติชน ยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า อีสาน เป็นภูมิภาคที่ร่ำรวยวัฒนธรรม เป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยประเพณีความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นอัตลักษณ์ของความ เป็นอีสาน ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์บางประการของความเป็นอีสาน จะเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยม และยุคสมัยก็ตาม แต่หนังสือเรื่อง อีสานร่วมสมัย การวิเคราะห์ชนบทในตัวบท และบริบท จะเป็นอีกแหล่งวิชาการหนึ่งที่จะคอยเตือนให้คนอีสานในอนาคต ได้หันกลับมามอง อัตลักษณ์ของคนอีสานในอดีตว่า เป็นมรดกอันทรงคุณค่า ควรค่าแก่การศึกษา และรักษาไว้คู่กับคนอีสานตลอดไป

Reference

- Chaithongdi, C. (2015). **Isan ruam samai kan wikhro chonnabot nai tua bot lae boribot.** (in Thai) [A contemporary Isan: an analysis of countryside in text and context]. Nonthaburi: Sipanya.
- Khrutkhamta, S. (2011, July 24). Personal Interview.
- Ngamsiriporn, J. (2002). **Wikhro kan nam sanoe lae kan sue khwam mai phap phu ying nai sue kharaoke.** (in Thai) [An analysis on presentation and signification of women's portrait in Karaoke. Master thesis, Thammasart University, Bangkok.
- Phahonyothin, K. (2006). **Khrong kan ruap ruam kho mun kiao kap sathanaphap thang phet kap kan mueang.** (in Thai) [A project of data collection on sexual status and politics]. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- The Royal Institute. (2003). **Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan pho.so. 2542.** (In Thai) [The Royal Institute Dictionary AD 1999]. Bangkok: Nanmee books.
- Thongbunthat, P. & Phromdong, T. (2011, July 23). Personal Interview.
- Yaemsri, P. (2002). **Phap lak khong phu ying nai phleng luk thung : sueksa korani phleng naeo khafe.** (in Thai) [Thai women's Image in Thai Country Song: A case study of Café-Styled Songs]. Master's thesis, Mahasarakham University, Mahasarakham.